پوهنوال مستعلی (نـیازی)
د ښـووني او روزنې پوهنځی
د تاریـــخ څـــــانگې استاد

په معاصر سیاسي نهضت باندې د ویښ ځلمیانو د کړنو اغېز

لنډیز

د سردار شاه محمود خان د صدارت پر مهال د سیاسي فعالیت سرته رسول یو ستونزمن کار و، خو دهغه وخت روڼ اندو په کامل هوډ سره د ویښ ځلمیانو گوند جوړ کړ، او د دې گوند د رهبرۍ غړو خپلې عملي مقالې د دې گوند په نشراتي ارگان د انگار په جریده کې چې د فیض محمد انگار پر مسولیت خپریدله نشرولي، په دې مقاله کې د ویښ ځلمیانو د کړنو مختلف اړخونو څېړل شوي چې د هغې د دې گوند مرام، تشکیلات، د غړیتوب شرطونه، په ولایتونو کې ددې د څانگو فعالیت هم څېړل شوی دی، په مقاله کې دا هم واضح شوي چې تطبیق ساحه یې اوس هم شته ځکه ددې گوند د رهبرۍ غړو څخه ځینو وروسته نورگوندونه تاسیس کړي لکه چې د نور محمد تره کی د افغانستان دخلق دیموکراتیک گوند تاسیس کړ .چې نوموړي گوند د واک ته له رسیدو وروسته په هیواد کې د سترو بدلونو سبب وگرځیده، همدارنگه نورو گوندونو د همدې غړو له خوا هم تاسیس شوي د هېواد په سیاسي بهیر کې تر اوسه فعال او د هېواد په سیاسي وضیعت کې اغیزې لري په دې مقاله کې ځیني موندنې لاس ته راغلي او تر یو حده بوري تحلیل شوي هم دي ځکه د هغوی پارلماني مبارزې لپاره د گونوندونو هڅول، په [illegible] د هغوی لاس ته راوړنې دا وې چې هغوی په ډېرو سختو شرایطوکې داسې اهداف وټاکل چې هغه په رښتنې توگه اړین او د ټولنې د اصلاح لپاره اړین وو، هغوی لپاره یې پارلماني او مطبوعاتي مبارزه پیل کړې، هغوی لومړی ځل یو تشکیلاتی اساسي سازمان جوړ کړ او د هېواد رون اندی یې سوله ایزه مبارزه ته وهڅول . .

کلیدی کلیمې : د ویښ ځلمیانو تاسیس د هیواد په سیاسي نهضت، د هغوي اغیز، د هغوي مهمي کړنې او لاس ته راوړنې .

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

په ۱۹۴۵ ز کال د دویمي نړیوالي جګړې له ختمیدو وروسته په یو شمیر هیوادونو کې سیاسي خوځښتونه را منځ ته شول چې د ۱۹۴۲ او ۱۹۲۳ ز کلونو تر منځ په ډېرو هېوادونو کې د روڼ اندو له خوا د سیاسي ګوندونو بنسټ کېښودل شو ، په ځانګړې ډول هغه هېوادونه چې د شوروي اتحاد په ګاونډ کې و د نوي سیستم اغیزه پرې زیاته وه ، چې د ویښ ځلمیانو د ګوند رهبري غړو هم په ۱۹۴۷ ز کال خپل فعالیت پیل کړ ، او دریبو کالو په موده کې دوی د خپل ګوند مرام د نور محمد تره کي او قیام الدین خادم پواسطه ترتیب او د ۱۹۵۰ ز کال کې د کنګرې له خوا تصویب کړ . په مرام کې اسلام او پاچا ته درناوي ، استقلال ، ملی افتحاراتو ته احترام ، د مطبوعاتو ازادۍ ، د دولت د ملی وحدت ټینګول ، د ملي ژبی احترام ، د ښځو مقام او حقوقو درناوی ، پښتونستان مسالې او د پښتو خود ارادیت او نور موضوعات په کې ځای شوي وو . (میرزا محمد لودی ، ۱۳۹۲) .

د غورځنګ د غړیتوب شرایط او د غړو دندې هم روښانه شوې وې او د ویښ ځلمیانو غورځنګ له دریبو لارو څخه خپله مبارزه کې ګټه اخسته

۱_ پارلماني فعالیت .

۲_ ملي جبهي جوړول او سیاسي فعالیت .

دوی په هرو پنځلسو ورځو کې یو ځل غونډه کوله او پنځه افغانۍ حق الصضویت یې ټاکلی وو ، هر ولایت یوه اجرائیه کمېټه درلوده . (پنجشیری ، ۱۳۷۷، م . ۱۱۷)

په دې مقاله کې د ویښ ځلمیانو ، فعالیت او هغوی په اړه د اشخاصو مختلف نظریات پیدا او تحلیل کړي دي .

موخه

- ✓ د افغانستان د سیاسي ګوندونو له جملې څخه د ویښ ځلمیانو په کړونو باندې پوه شو .
- ✓ د ویښ ځلمیانو د فعالیت په اوسنۍ سیاسي بهیر باندې څومره اغیزه لري .
- ✓ په دې پوه شو چې د ویښ ځلمیانو ګوند څه ډول یو ګوند وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتني

ایا د ویښ ځلمیانو گوند د اوس مهال د کوم گوند سره ایدیا لوژیکي اړیکي لري؟

د افغانستان د خلق دیموکراتیک گوند په تاسیس کې د ویښ ځلمیانو د گوند کړنو او بنسټ گرو څه اغېزه در لوده ؟

اهمیت

د افغانستان د ویښ ځلمیانو دگوند فعالیت او تاسیس د افغانستان د معاصرتاریخ یو له مهمو سیاسي موضوعاتو څخه دی او د پوهنتون یو شمېر محصلینو او هم د ټولنې ځوان قشر په دې برخه کې معلومات کم دي او یا د گوند د فعالیت په اړه پوښتنې لري هڅه وشوه چې په دې مقاله کې را ټول شوي مطالب تر یوه حده پورې د دوی پوښتنې حل او ددې گوند د تاسیس او کړنو په پوهیدو کې د محصلینو او نورو ځوانانو سره مرسته وکړي .

د څېړنې متیود او کړنلاره

د دې مقالي د لیکنې او څېړنې بنه کتابتوني ده چې په اړه یې د گټور معلومات له عملي سرچینو ، معتبرو او نوو چاپ شویو اثارو څخه را ټول شوي د موخې له مخې یاده څېړنه تحلیلي ده او د مقالي په مناسبو ځایونوکې په منظم ډول ځای پر ځای شوي دي د لیکنې ژبه یې روانه اود پوهیدو وړ ده . لوستونکي کولای شي په اسانۍ سره ترې گټه واخلي ، په ځینو برخو کې بعضې مطالب د استادانو سره هم په شفاهي ډول شریک شوي دي .

تیرو لیکونو ته کتنه

ویښ ځلمیانود ملي شورا د اوومې دورې په ټاکنو کې برخه واخسته د دې گوند پارلمانۍ ډلگۍ گل پاچا الفت ، عبدالروف بینوا او فیض محمد انگار وو ،چې وروسته ور سره عبدالرحمن ، محمودی ، میر غلا محمد غبار، خان محمد خسته او سید محمد دهقان هم یو ځای شول (پینجشیری ، ۱۳۷۷ ، م ۱۱۸) .

چې دغه کړنې په اوس او راتلونکي کې د نورو گوندونو د کړنو لپاره یوه ښه بېلگه ده . ویښ ځلمیانو په مطبوعاتي برخه کې خپل پروگرام او مرام لومړی ځل په ۱۹۵۰ ز کال د انگار په جریده کې چې فیض محمد انگار په مسولیت خپرېده خپور کړ ، خو په دې وجه دا جریده بنده

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوه چې محمد حسن صافی په نوموړي ورځپاڼه کې یوه مقاله نشر او په دې مقاله کې یې د محصلینو د اتحادیې ښخه کلکه دفاع کړې وه ، خو دې گوند په کندهار کې د وروړ غږ په نوم جریده خپره کړه چې د دوو گڼو له نشریدو وروسته هغه هم بنده شوه ، د انگار په جریده کې د مهمو سیاسي شخصیتونو لکه عبدالرحمن محمودي ، میر غلام حمد غبار ، نور محمد تره کی ، عبدالروف بینوا ، غلام حسن صافی او د پښتونخوا شاعر یتیم ، احمد علی کهزاد ، علی اصغر شعاع ، ابراهیم خیل فراهي ضیا قاري قاضی زاده نور احمد برېښ ، نیک محمد پکتیانی ، مقالې نشریدلې ، او د ویښ ځلمیانو دویم نشراتي ارگان روش جریده چې گل پاچا پر مسولیت خپرېدله په نوموړي جریده کې عبدالروف بینوا ، قیام الدین خادم، عبدالرحمن محمودي ، اسعد احسان او د نورو مقالې نشریدلي .(پینجشیری ، ۱۳۷۷، م ۱۱۸) .

عزیز نعیم د ویښ ځلمیانو د گوند دایدیالوژیک ماهیت په اړه داسې نظر لري ((جبش ویش ځلمیانو عمدتا توسط یک عده روشنفکران پښتون به وجود امده و بیشتر یک جنبش پشتوني بود و ما در اینجا پردازهای (طیقهای) مختلف را می بینیم از سرخ گرفته تا سبز یعنی از یک ایدیالوژی خاص پیروی نمی کرد)) (طنین ، ۱۳۸۴ ، م . ۸۲) .
میر محمد صدیق فرهنگ هم له ښاغلي عزیز نعیم سره په یو نظر دی او لیکي : ((د ویښ ځلمیانو په تاسیس کې عمدتا د پښتو ژبو لیکوالانو لکه گل پاچا الفت ، قیام الدین خادم ، عبدالروف بینوا ، فیض محمد انگار ، غلام حسن ساپی ، نورمحمد تره کی ، محمد انور اځکزي او نورو برخه لرله)) (میرزا محمد لودي ، ۱۳۹۲ ، م . ۱۰۵) .
د ویښ ځلمیانو گوند د مدیره هئیت له خوا رهبري کیده چې د کنگرې له خوا ټاکل کېده په لومړي مدیره هئیت کې نور محمد تره کي ، عبدالروف بینوا ، قیام الدین خادم او محمد ارسلان د کنگرې له خوا ټاکل شوي وو . د دې گوند لومړی کنگره د نور محمد تره کی په کور کې دایره شوه لاندې کسانو پکې گډون کړی وو ، نور محمد تره کي ، عبدالروف بینوا ، گل پاچا الفت ، قیام الدین خادم ، صدیق الله رښتین ، فیض محمد انگار ، محمد ارسلان سیلمي ، نیک محمد پکتاني ، گل شاه صافي، پاینده محمد روهي ، عبدالقدوس پرهیز ، نورمحمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

پونده ، عبدالکریم نذیهي ازبک ، لعل محمد احمدي ، عبدالصمد پتنگ ، غلام رحمان جرار ، ولي زلمي ، عبدالهادي خوژمن ، شامراد او ابو الحسن ، ویښ ځلمیانو رئیس او منشي نه در لود (پنجشیری ، ۱۳۷۷ ، م .) .

غبار صاحب هم په دې ټکي تاکید کړی چې ویښ ځلمیانو گوند په خپل نشراتي ارگان د انگار په جریده کې د ټولنیز عدالت ، ظلم او رشوت پر ضد مضامین خپرول چې د ځوانانو په بیدارۍ کې یې ستر رول در لود ، نوموړې جریده د ۱۹۵۱ ز کال کې خپریده وروسته بنده شوه چې ځای د ولس جریدې ته پرېښوده د ولس جریده چې د گل پاچا الفت په مسوُلیت خپرېده د دې گوند د مرام په خپرېدو او د ټولنې د روڼ اندو په بیدارۍ او مبارزې ته د هغوی په هڅولو کې فعاله ونډه در لوده (غبار ، ۱۳۹۳ ، م . ۲۲۸) .

ویښ ځلمیانو گوند د نورو گوندونو سره ډېر ه دوستانه اړیکې در لودې په همدې سبب د دوې په مقابل کې هیڅ لوري غبرگون ونه ښود ، خو یوازې حاکمي طبقي (پاچا) د ویښ ځلمیانو سره د مقابلې په خاطر د مجید زابلي ، سید ذکریا په لارښوونه او د پاچا په حکم په ۱۹۵۰ ز کال د ملي دیموکراتیک گوند تاسیس کړ (غبار ، ۱۳۹۳ ، م . ۲۳۰) .

سردار محمد دادو خان چې د کورنیو چارو وزیر و د ویښ ځلمیانو د رهبرۍ غړې خپل حضور ته وغوښتل او ورته یې وویل : په خپل حزب کې بهرنیو اجیرانو ته اجازه ور نه کړي . داود خان زیاته کړه زه باور لرم د ویښ ځلمیانو ځیني غړي لکه گل پاچا الفت که یو ډک ټوپک د ده په لاس کې وي او زما پر خوا یې نیولی وي زه اطمینان لرم چې پرما ډ ز نه کوي (فراهي ، ۲۰۰۲ ، م . ۷۹) .

محمد ابراهیم عطایي لیکي : د لومړي ځل لپاره ویښ ځلمیانو په ورځینو چارو کې پر دولت باندې په سیاسي ، اقتصادي او فرهنگي چارو کې انتقاد وکړ چې د انگار جریده د یوې سیاسي ډلې د ژبې حیثت یې در لوده) (عطایي ، ۱۳۸۹ ، م. ۲۴۲) .

عبدالحمید مبارزه د ویښ ځلمیانو د مطبوعاتي او سیاسي فعالیت په اړه داسې نظر لري :

((اولین نشریه که در پرتو دیموکراسی رول داشت و بوجود امد جرید انگار بود که به امتیازات و مدیریت مسول فیض محمد انگار به نشرات اغاز کرد ، نور محمد تره کی اداره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کننده اساسی این جریده بود و عبدالروف بینوا و محمد بشیر سراج به نام مستعار حلاج و شوخک از نویسنده گان ان بود ، جریده انگار جنبه انتقادی داشت بیشتر حکومت را به شکل صریح و یا با کنایه انتقاد میکرد به این شکل میخواست در بین طبقات روشنفکران و جوانان نفوذ نماید و ساحه فعالیت خود را از ولایات به سطحه کشور پهن سازد ، یکبار دیگر تلاش کرد تا داکتر محمود با خود همراه سازد و جرگه بزرگی در باغ بابر به همین منظور ترتیب داد ، ولی داکتر محمود نسبت محدودیت که نام این حزب و منحصر به جوانان میشد ایتلاف را به آن نپذیرفت و ترجح داد که جداگانه فعالیت سیاسی خود را ادامه بدهد(مبارز، ۱۳۷۵ ، م. ۱۹۰ _ ۱۹۱) .

پوهنیار فریاد افغان د ویښ ځلمیانو د گوند په اړه داسې نظر لري :... ولی در مجموع باید گفت که این حزب مفکوره های وطنپرستی را تبلیغ میکرد بیدون مداخله و کمک سیاسی ، اقتصادی خارجی تاسیس گردید ، مصارف این حزب از طریق اعضای ان تمویل میشد ، رهبری نهضت ویش زلمیان را عبدالروف بینوا به عهده داشت و مسولیت نشر کتاب به نام ویش زلمیان را به او سپرد که در آن مقاصد مختلف در مورد وظایف ملی جوانان به چاپ رسید ، ارگان نشراتی ویش زلمیان انگار نام داشت مدیر مسوُل آن فیض محمد انگار بود(افغان ، ۱۳۸۴ ، م. ۲۷۱) .

پایله یا موندنی

د دې گوند لاس ته راوړنې په هغه وخت کې د اهمیت وړ وي ځکه په داسې حال کې چې ایدیالوژیکي او فکري یوالي یې نه درلوده . خو وتوانیدل چې د یو گوند بنسټ کښېږدي هغه هم په داسې شرایطو کې چې دیموکراسي هم په ربښتینې توگه موجوده نه وه سیاسي فعالیت یو غټه ستونزه وه ، خو دې روڼ اندو وکولای شول چې د سیاسي مبارزې له پاره لاره پرانیزی . همدوی د فعالیت له برکته وه چې محمود او غبار د وطن گوند او د پاچا کورنۍ د ځینو روڼ اندو په ملگرتیا د ملي دیموکراتیک گوند بنسټ کېښود . وروسته تر دوې د کابل ښار د سیاسي فعالیت په پلازمینه بدل شو څرنگه چې محترم عزیز نعیم او فرهنگ صاحب دا گوند یو پښتوني حرکت بللی ، خو داسې نه ده دوی د افغانستان د خلکو د سوکالۍ له پاره مبارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوله او د دوی دگوند په مرام کي د ټولو ژبو برابري او ټولو خلکو د برابرو حقونو موضوع مطرح کړي وه ، دا چې د پښتو لیکوالانو شمېر په کې ډېر له همدې امله عبدالرحمن محمود ، میر غلام محمد غبار او فرهنگ ورځنې جلا شول اودا یې یو پښتونې حرکت وباله چې د دوی دا ادعاګانې رښتیا نه وې د غو مشرانو د ملي یوالي ، د هېواد د اقتصادي ، سیاسي او روغتیایي پرمختګ هیله درلوده او له ظلم ، رشوت او خرافاتو سره یې مبارزه کوله ، نه د قومونو برتری او تفوق .

د ښاغلي فریاد افغان د قول په اساس دا گوند له بهرنۍ مرستې پرته تاسیس او د خپلو غړو د مرستو حق العضویت او اعانی له لارې یې خپلې اړتیاوې پوره کولې نور سیاسي گوندونه هم باید دا د ویښ ځلمیانو کړنلاره تعقیب کړي او د پردیو له غلامۍ څخه د ډډه وکړي .

د ویښ ځلمیانو د رهبرۍ د غړو د کړنو په پایله او اغېزه کي چې وروسته نور محمد تره کي ، عبدالرحمن محمودی ، میر غلا محمد غبار ، جلا جلا گوندونه تاسیس کړل او له هغوي څخه یې په الهام سره لومړنۍ پارلماني مبارزې ته مخه کړه .

ویښ ځلمیانو په خپل مرام کې د استقلال ، دیني فریضي او دیني احکام محترم گڼل او عملي کول، چې وروسته نورو گوندونو هم په خپل مرام کې د ویښ ځلمیانو د مرام ډیر ټکي را اخستي دي او دوی باید د هغوي په خیر دین ، ثقافت او استقلال ته احترام ولري .

ویښ ځلمیانو لومړی ځل افغانان سوله ایزي مبارزې ته وهڅول ځکه دوی په خپله په پارلماني مبارزه کې گډون وکړ، او یو پارلماني گروپ یې جوړ کړ .

ویښ ځلمیانو په لومړي ځل د یو سیاسي گوند په توگه د دولت ، اقتصادي ، سیاسي ، فرهنگي چارې انتقاد کړې چې دا کړنه د نورو سیاسي گوندونو له پاره یو الهام او د کړنو منبع وه .

مناقشه

ویښ ځلمیانو د فعالیت له پیل څخه ترتجزیې پورې په پارلمانی ، مطبوعاتی اوسوله ایزه مبارزې کړي او دهېواد روڼ اندي یې سیاسي مبارزې لپاره وهڅول په دې اړه ډېرې څېړنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي او دا څرګنده شرې چې نوموړی نهضت یو افغاني نهضت وه او د ټولو افغانانو د ژوند د بهبود لپاره یې مبارزه کوله.

سید قاسم رښتیا لیکي : ((نجیب الله خان که وزیر معارف شد میخواست که در جاهای که زبان پښتو زیات مادری است تدریس به زبان پشتو و در نقاط که مردم فارسی زبان است به فارسی تدریس شود و پشتو لسان دوم باشد که این نظر معقولتر و عادلانه تر بود .)) (رښتیا ، ،م . ۲۳) .

ویښ ځلمیانو په خپل مرام کې له دري ژبې سره د پښتو ژبې برابروالی ټاکلی و ، چې دواړه ژبې باید مساوي ډول وکارول شي . خو وروسته نجیب الله د پوهني وزیر به دا خبره په درسي نصاب کې ځای کړه اوس هم باید په هیواد کې د ټولو ژبو د خوندیتوب په ځانګړي ډول د دوو ژبو پښتو او دري تر مینځ باید موازنه وساتل شي .

دا چې ویښ ځلمیانو ګوند د هغوی په حساسیت پوهیدل په همدې خاطر څېړنې وخوښوده چې د دې ګوند د جوړیدو وروسته د ګوند دد موسیسینو څخه یو شمیر ګوندونه لکه د وطن ګوند ، ملي دیموکراتیک ګوند ، مساوات ګوند ، خلق دیموکراتیک ګوندونه د اتول ګوند او نور ګوند جوړ شول ، دوی ټول لومړی پارلماني او مطبوعاتي مبارزه پیل کړه او له ویښ ځلمیانو څخه یې په الهام اخستلو یې خپل نشراتي ارګانونه نشر کړل او زیاد ګوندونو دخپلو ورځپاڼو په نوم هم شهرت پیدا کړ.

چې ټول سیاسي خوځښتونه دي دویښ ځلمیانو په څیر د افغانستان استقلال ، اقتصادي پرمختګ او ملي یوالي لپاره مبارزه وکړ ي تر څو هېواد له دې بدبختي څخه نجات پیدا کړي .

پایله اخیستنه

د ویښ ځلمیانو ګوند د خپل فعالیت له پیل څخه تر پایه پورې خپلو موخو ته د رسیدو لپاره پارلماني مبارزه او مطبوعاتي هڅې وي نوموړ ي ګوند د فکري اتحاد په موجودیت کې هم دسیاسي مبارزې لاره پرانستیله او دولتي چارو کې یې انتقال کړل او د اصلاح لپاره یې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی ځانګړي وړاندیزونه در لودل. ویښ ځلیمانو ګوند د افغانستان ټول خلک یووالي ته رابلل دوی د نظام د اصلاح غوښتنه یې کوله تر څو هیواد د بدبختۍ څخه نجات پیدا کړي ؟
د دغه ګوند په ترکیب کې د هرې طبقې او قشر استازي موجود وو ، په دې ګوند کې د بېلا بېلو ذهنیتونو خاوندان وو .د دې طبقاتي او ذهني تضاد سره سره دې ګوند خپل یوالی وساته خو کرار کرار ضعیفه شو . تر څو د زیات فشار او سیاسي ناامنیو له امله بینوا استعفا ور کړه خو د منظورۍ لپاره یې د ګوندې غړو د غوندي جوړېدو ته هم ونه کتل خو بیا هم نوموړي ګوند د شاه محمود خان د صدارت پر مهال یو سیاسي حرکت پیل او مطبوعاتي برخه کې یې ډېر کار وکړ ، او روڼ اندي یې پارلماني مبارزی ته هم وهڅول او د هېواد د روڼ اندو له پاریې لاره پرانستله چې د دې ګوند له منځه تللو وروسته یو شمېر ډېر ګوندونه د دې ګوند د غړو او مخالفینو له خوا تاسیس شول چې د هېواد په معاصر سیاسي وضعیت باندې یې ژوره اغیزه در لوده اوحتی ځینو یې د هېواد سیاسي وضعیت ته بدلون ور کړ . پایله اخیستنه داسې شوه چې د ویښ ځلمیانو مبارزې ته کتنو او اوسنیو حالاتو په نظر کې نیولو سره جګړه کومه مثبته پایله نلري ټول ګوندونه باید سوله ایزه ټاکنیزه مبارزه وکړي او د ټاکنو له لارې باید واک تر لاسه کړي او د هیواد پر سیاسي تاریخ کې د خپل اغېزناک رول اداء کړي تر څو ګاوندیان د ګوندي احتلافاتو څخه ګټه وانخلي

وړاندیزونه

- سیاسي خوځښتونو او ګوندونو فعالیت د هیواد په اقتصادي ، سیاسي وضیعت باندې پوره اغیز لري وړاندیز دا دی چې ټول سیاسي ګوندونه او سازمانونه باید د خپلو سازماني ګټو څخه د هېواد ملي ګټې مهمې وګڼي او هغوی ته د لومړیتوب حق ور کړي .
- ټول سیاسي ګوندونه باید د هېواد د آبادۍ او په هېواد کې دملي وحدت ټینګوالي لپاره مبارزه وکړي تر څو افغانان د یو واحد ملت په توګه د واک او مبارزې په پایله کې د هوسا ژوند خاوندان شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱ـ پینجشیری ، دستگیر . (۱۳۷۷ هـ ش) . ظهورو زوال حزب دموکراتیک خلق افغانستان . پېښور : کتاب فروشي فضل .

۲ـ رښتیا ، سید قاسم .(   ) . خاطرات سیاسی سید قاسم رښتیا . با احتمام محمد قوی کوشانی .

۳ـ طنین ، ظاهر .(۱۳۸۴) . افغانستان در قرن بیستم . تهران : طیف نگاه .

۴ـ عطايي ، محمد ابراهیم .(۱۳۸۹ ل) . د افغانستان پر معاصرتاریخ یو لنډه کتنه. کابل : میوند خپرندویه ټولنه .

۵ـ غبار ، میر غلام محمد .(۱۳۹۳) . افغانستان د تاریخ په تګلوري کې (لومړي او دویم ټوک) ژباړن : پوهاند محمد بشیر دودیال . کابل : میوند خپرندویه ټولنه .

۶ـ فراهی ، عبدالغفار . (۲۰۰۲ ز) . افغانستان د دیموکراسی او جمهوریت په کلتو کې .

۷ ـ فریاد ، افغان ، نجم الدین .(۱۳۸۴ ل) . نگرش بر تاریخ معاصر افغانستان .

۸ـ لودي ، میرزا محمد .(۱۳۹۲) . د ویښ ځلمیانو غورځنګ . کابل : د افغانستان د علومو اکاډمي .

۹ـ مبارز ، عبدالحمید . (۱۳۷۵هـ ش) . تحلیل واقعات سیاسی افغانستان با اهتمام محمد قوی کوشان.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library